

อิทธิพลของปรัชญาขงจื้อที่มีต่อจีนแผ่นดินใหญ่

The Influence of Confucian Philosophy on Mainland China

ว่าที่ร้อยตรีวีระยุทธ สุดใจ

Second Lieutenant-to-be Weerayut Sudjai

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

Department of Buddhism and Philosophy

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahamakut Buddhist University

ณัฐพงษ์ มะลิซ้อน

Natthapong Malison

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Phranakhon Rajabhat University

E-Mail: weerayutlife@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 26 มกราคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 29 มิถุนายน 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 29 มิถุนายน 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอิทธิพลของปรัชญาขงจื้อที่มีต่อประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ โดยเฉพาะในด้านจริยธรรม สังคม การเมือง และการศึกษา ซึ่งแนวคิดของขงจื้อได้ฝังรากลึกอยู่ในวัฒนธรรมจีนมานานกว่า 2,000 ปี ปรัชญาของท่านมีความเชื่อว่าความดีงามของปัจเจกชนคือพื้นฐานของสังคมที่เป็นระเบียบเรียบร้อย และความเจริญของรัฐขึ้นอยู่กับผู้นำที่มีคุณธรรมและปัญญา บทความนี้วิเคราะห์หลักจริยธรรมของขงจื้อในหลายมิติ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การศึกษาคุณธรรม การพัฒนาจิตใจ และหน้าที่ของผู้นำ ทั้งนี้แม้อิทธิพลของปรัชญาขงจื้อจะลดลงในยุคปัจจุบัน แต่รากฐานของแนวคิดยังคงปรากฏอยู่ในพฤติกรรม วัฒนธรรม และค่านิยมของชาวจีนจำนวนมากจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: ปรัชญาขงจื้อ, จริยธรรม, วัฒนธรรมจีน

Abstract

This article aims to explore the influence of Confucian philosophy on Mainland China, particularly in the fields of ethics, society, politics, and education. Confucian thought has been deeply embedded in Chinese culture for over two millennia. Confucius

emphasized that moral excellence in individuals forms the basis of an orderly society, and the prosperity of a state depends on virtuous and wise leadership. The study analyzes various dimensions of Confucian ethics, including interpersonal relationships, moral education, inner cultivation, and the role of political leadership. Although the direct influence of Confucianism may have declined in the modern era, its foundational principles remain deeply rooted in Chinese behavior, cultural practices, and social values to this day.

Keywords: Confucian Philosophy, Ethics, Chinese Culture

1. บทนำ

ขงจื๊อ (Confucius) ภาษาไทยมีเรียกกันหลายชื่อ เช่น ขงฟู่จื๊อ ขงบรมครูจื๊อ ข่งชิว เป็นนักคิดและนักปรัชญาสังคมที่มีชื่อเสียงของจีน คำสอนของขงจื๊อนั้น ฝังรากอิทธิพลลึกกลงไปในสังคมเอเชียตะวันออกมาเป็นเวลาถึง 20 ศตวรรษ หลักปรัชญาของขงจื๊อนั้นเน้นเกี่ยวกับศีลธรรมส่วนตัวและศีลธรรมในการปกครอง ความถูกต้องเหมาะสมของความสัมพันธ์ในสังคม และ ความยุติธรรม และบริสุทธิ์ใจ

ก่อนสิ้นใจหลังจากนั้น ขงจื๊อได้ทิ้งท้ายข้อความไว้กับ ชื่อคง ไว้ว่า "ขุนเขาต้องพังทลาย ชื่อคนแข็งแกร่งปานใด สุดท้ายต้องพังลงมา เหมือนเช่น บัณฑิตที่สุดท้ายต้องร่วงโรย"

บรรพชนของขงจื๊อสืบเชื้อสายจากเจ้าผู้ครองแคว้นซ่ง ซึ่งเป็นหนึ่งในสายราชินิกุลแห่งราชวงศ์ซาง บรรพชนรุ่นต่อมาได้รับราชการเป็นขุนนางชั้นสูงของแคว้นซ่งมาหลายชั่วคน แต่ด้วยเหตุความวุ่นวายทางการเมืองจึงลี้ภัยมาอยู่ที่แคว้นหลู่ บิดาของขงจื๊อมีนามว่า ข่งเหอ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ซูเหลียงเหอ เป็นผู้มีการศึกษาและชำนาญยุทธวิธีรูปร่างสูงใหญ่กำยำ รับราชการในแคว้นหลู่ และเคยเข้าร่วมกับกองทัพปกป้องบ้านเมืองจากการรุกรานของต่างแคว้นถึง 2 ครั้ง เขามีภรรยา 3 คน ภรรยาคนแรกให้กำเนิดบุตรสาว 9 คน ส่วนภรรยาคนที่สอง ถึงแม้จะให้กำเนิดบุตรชายคนแรก แต่ก็พิการทางขาตั้งแต่วัยเด็ก ซูเหลียงเหอในวัย 66 ปี จึงต้องแต่ง หยียนเจิงไจ้ บางตำราเขียนว่า เป็นภรรยาคนที่สาม เพื่อมีทายาทสืบสกุลอย่างสมบูรณ์

ขงจื๊อเดิมชื่อว่า ชิว ชื่อรอง จิ่งหนิ เป็นชาวเมือง โจวอี้ ในแคว้นหลู่ปัจจุบันคือเมือง ชวีฟู่ ในมณฑลซานตง ท่านเกิดในสมัยขุนชิว เมื่อ 551 ปีก่อนคริสตกาล ถึงแก่กรรมเมื่อ 479 ปีก่อนคริสตกาล สิริอายุ 73 ปี

ใน ‘บันทึกประวัติศาสตร์สือจี้ บทตระกูลขงจื๊อ’ ได้บันทึกไว้ว่า ขงจื๊อสูงประมาณ 2 เมตร เรียกได้ว่าเป็น ‘ผู้สูงใหญ่’ อย่างแท้จริง ตามคำร่ำลือกำลังแขนของขงจื๊อแข็งแรงยิ่งนัก คุณลักษณะทางกายภาพเหล่านี้ ขงจื๊อได้รับถ่ายทอดจากผู้เป็นบิดาซึ่งไม่ตรงกับภาพลักษณ์ที่คนรุ่นหลังกล่าวกันว่า ขงจื๊อเป็นปัญญาชนที่ร่างกายอ่อนแอ เพราะท่านชำนาญทั้งเกาทัณฑ์และขี่ม้า นอกจากนี้ ความสามารถในการดื่มสุราก็เหนือกว่าใคร

เมื่อขงจื๊ออายุได้ 3 ขวบ บิดาก็เสียชีวิต หยียนเจิงไจ้ทนการกดขี่ของภรรยาหลวงไม่ไหว จึงพาบุตรชายสองคนไปใช้ชีวิตตามลำพัง นางอบรมเลี้ยงดูบุตรทั้งสองอย่างดี ให้ความสำคัญกับการศึกษาหาความรู้ โดยได้รับความช่วยเหลือจากบิดาของนาง มารดาและผู้เป็นตาจึงเป็นผู้ปลูกฝังความรู้ให้กับขงจื๊อตั้งแต่วัยเยาว์วัย สิ่งที่ขงจื๊อเล่าเรียนในขณะนั้นคือ จาริต ประเพณี ธรรมเนียมปฏิบัติ และพิธีกรรมของชนชั้นสูงและผู้มีฐานะในสังคมสมัยราชวงศ์โจว เมื่อขงจื๊ออายุ 15 ปี ก็ตั้งปณิธานใฝ่ศึกษาศิลปวิชาแขนงต่าง ๆ ดังที่มีบันทึกใน

หนังสือ ‘วาทะวิจารณ์ของขงจื๊อ’ ว่า “ข้าอายุ 15 ก็ตั้งมั่นในการศึกษา”

พออายุ 17 ผู้เป็นมารดาจากไป ขงจื๊อเลี้ยงชีพด้วยการเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อยในแคว้นหลู่ ทำหน้าที่เป็นเจ้าพนักงานดูแลคลังเสบียงและเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ ตามลำดับ นอกจากนี้ จวนขุนนางหรือคหบดีคนใดมีงานมงคลหรืออวมงคล ก็จะไปเป็นผู้ทำพิธีกรรมให้ ด้วยอุปนิสัยที่ใฝ่รู้ท่านจึงมุ่งมั่นศึกษามาโดยตลอด อายุ 20 กว่าก็สนใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง มักถกปัญหาและให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับบ้านเมืองแก่บรรดานักปกครอง จนได้รับการยกย่องให้เป็น ‘ผู้รอบรู้และสันตในนิติธรรมนิยม’ ดังเช่น ครั้นเมื่อเจ้าผู้ครองแคว้นฉี พระนามว่า ‘ฉีจิ้งกง’ เดินทางมาเยือนแคว้นหลู่ พร้อมกับเสนาบดีผู้กระตือรือร้นในประวัติศาสตร์นามว่า ‘เยียนอิง’ ทั้งสองได้เชิญขงจื๊อเข้าพบและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์บ้านเมือง

ขงจื๊อถนัดในการศึกษาเรียนรู้ข้อดีของคนอื่น ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า “สามคนร่วมเดิน จักต้องมีอาจารย์ของเราเป็นแน่ จงเลือกที่ดีเพื่อเอาอย่าง ส่วนที่ไม่ดีก็จงนำมาแก้ไขปรับปรุงตน” และยังเห็นว่า “ผู้มีความรู้ต้องพร้อมด้วยวรยุทธ์ ผู้มีวรยุทธ์ต้องพร้อมด้วยความรู้” ซึ่งก็ต้องเป็นผู้รอบรู้นั่นเอง ความขยันหมั่นเพียรศึกษาเล่าเรียนตั้งแต่เยาว์วัย เป็นการสั่งสมความรู้ความสามารถสำหรับการสร้างระบบแนวคิด และปูพื้นฐานที่มั่นคงในการถ่ายทอดความรู้แก่ลูกศิษย์ ทำให้ขงจื๊อเป็นผู้รอบรู้ในยุคสมัยนั้นและมีผู้มาฝากตัวเป็นศิษย์เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

ครั้นอายุ 35 แคว้นหลู่เกิดศึกการเมืองภายในจากการแย่งชิงอำนาจกันเองของผู้ปกครอง ขงจื๊อจึงเดินทางไปยังแคว้นฉีด้วยความคาดหวังว่า เจ้าผู้ปกครองแคว้นฉีจะสนใจแนวคิดการปกครองของตน แต่ต้องผิดหวังที่เจ้าผู้ปกครองแคว้นฉีไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าที่ควร ทั้งยังมีขุนนางคอยกลั่นแกล้งและกีดกัน ท่านจึงกลับมายังแคว้นหลู่หลังจากที่อยู่ที่แคว้นฉีได้ราวหนึ่งปี และดำเนินชีวิตเป็นครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่บรรดานักศิษย์ทั้งหลาย

ขงจื๊อในวัย 51-54 ปีใช้ชีวิตวัยกลางคนคลุกคลีกับการปกครองบ้านเมืองอย่างเต็มตัว ด้วยการดูแลท้องที่เล็ก ๆ แห่งหนึ่งจากนั้นไม่นานก็ได้เป็นผู้คุมการโยธา และผู้ดูแลกฎหมายและการลงทัณฑ์ของแคว้นหลู่ตามลำดับ ท่านทุ่มเททั้งงานและปรารถนาให้มีการปกครองที่ดี บ้านเมืองสงบสุข แต่ต้องผิดหวังกับการเมืองภายในแคว้น จึงได้ลาออกและเดินทางเยือนแคว้นต่าง ๆ เผยแพร่แนวความคิดทางการเมืองด้วยความคาดหวังให้บรรดาผู้ปกครองยึดหลักธรรมในการบริหารบ้านเมือง สังคมเป็นระเบียบแบบแผนและสงบสุข แม้จะรู้ว่าเป็นไปได้ยากในสภาพบ้านเมืองเวลา 14 ปี จนกระทั่งอายุได้ 67 ปี จึงเดินทางกลับแคว้นหลู่และเสียชีวิตเมื่ออายุ 73 ปี

ตลอดระยะเวลาสิบกว่าปีที่เดินทางเยือนผู้ปกครองของแคว้นต่าง ๆ เพื่อแนะแนวทางการบริหารบ้านเมือง ขงจื๊อประสบกับอุปสรรคนานัปการ ไม่ว่าจะเป็นถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม ใส่ร้ายป้ายสี ปองร้าย ควบคุมตัว และแนวความคิดก็ไม่ใช่ที่ยอมรับ เนื่องจากสวนทางกับสภาพบ้านเมืองและสังคมในขณะนั้นที่เจ้าครองแคว้นต่างคำนึงถึงผลประโยชน์ความอยู่รอดของแคว้นตน แต่ท่านก็ไม่ลดละความมุ่งมั่นและความกระตือรือร้นที่ต้องการมีส่วนร่วมสร้างสังคมที่ดี ยินดีที่จะอุทิศตนเพื่อประชาชน ท่านกล่าวว่า “ผู้มีปณิธานและมนุษยธรรมจะไม่ทำลายมนุษยธรรมเพียงเพื่อแลกกับการมีชีวิต จะมีแต่อุทิศชีวิตตนเพื่อให้บรรลุมนุษยธรรม”

2. หลักแห่งความรู้ของขงจื้อ

หลักแห่งความรู้ของขงจื้อมีประเด็นที่น่าสนใจต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ศาสตร์สี่แขนง ที่ขงจื้อวางรากฐานไว้ ได้แก่ วัฒนธรรม ความประพฤติ ความจงรักภักดี และความซื่อสัตย์ โดยวัฒนธรรมเน้นถึงการเคารพบรรพบุรุษและพิธีการโบราณ ยึดถือผู้อาวุโสเป็นหลัก แต่ไม่ยึดติดหรืออายุที่จะหาความรู้จากคนที่ต่ำชั้นหรืออายุน้อยกว่า

2. แปรหลักการพื้นฐานในการเรียนรู้ ที่ขงจื้อวางรากฐานไว้ ได้แก่ สำรองตรวจสอบ ขยายพรมแดนความรู้ จริใจ แก้ไขตัดแปลงตน บ่มความรู้ ประพฤติตามกฎบ้านเมือง ประเทศต้องได้รับการดูแล นำความสงบสุขมาสู่โลก

3. ลำดับการเรียนรู้ ที่ขงจื้อวางรากฐานไว้ ได้แก่ พิธีกรรม ดนตรี ยิงธนู ซี่มา ประวัติศาสตร์ และ คณิตศาสตร์

4. คุณธรรมทั้งสาม ที่ได้จากการเรียนรู้ ได้แก่ ภูมิปัญญา เมตตากรุณา และความกล้าหาญ

5. สี่ขั้นตอนหลักการสอน ที่ขงจื้อวางรากฐานไว้ ได้แก่ ตั้งจิตใจไว้บนมรรควิธี ตั้งตนในคุณธรรม อาศัยหลักเมตตาเกื้อกูล สร้างสรรค์ศิลปะใหม่

6. สี่ลำดับการสอน ที่ขงจื้อวางรากฐานไว้ ได้แก่ คุณธรรมและความประพฤติ ภาษาและการพูดจา รัฐบาลและกิจการบ้านเมือง และสุดท้ายคือวรรณคดี

3. ปรัชญาเรื่องปัจเจกชนของขงจื้อ

ขงจื้อเชื่อว่า ความเจริญหรือความเสื่อมของโลก ของสังคมเกิดมาจากปัจเจกชนหรือแต่ละบุคคลเป็นรากฐาน เพราะฉะนั้นรัฐจะต้องพัฒนาคนให้ดีขึ้นก่อน แล้วสังคม ประเทศ ตลอดจนโลกก็จะดีขึ้นตามโดยอัตโนมัติ ขงจื้อเชื่อว่า การที่จะเป็นคนดีได้นั้น ประการแรก จะต้องได้รับการศึกษา การได้รับการศึกษาจากสถาบันการศึกษาเท่านั้น จะศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเองก็ได้ เมื่อคนมีการศึกษาก็จะทำให้ฉลาด รู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ อะไรเป็นไปเพื่อความเจริญ อะไรเป็นไปเพื่อความเสื่อม เมื่อรู้แล้วก็จะหาทางหลีกเลี่ยงความเสื่อมแล้วดำเนินไปสู่ความเจริญ ขงจื้อเชื่อว่าทุกคนมีอัธยาศัยใกล้เคียงกัน แต่ที่มาแตกต่างกันเป็นคนดี คนชั่ว คนฉลาด คนโง่ ก็เพราะการศึกษาอบรม อย่างเช่น คนที่มีการศึกษาอบรม ก็ย่อมจะรู้จักปรับปรุงตนให้ดีขึ้น สละความไม่ดีทิ้งออกไป เหล่านี้เป็นต้น ก็จะเป็นผลให้เป็นคนดี แต่ถ้าไม่เป็นตามนี้ ก็เป็นคนชั่ว ดังที่ขงจื้อ กล่าวว่า “การไม่อบรมตนให้มีคุณธรรมหนึ่ง การไม่แสวงหาความรู้หนึ่ง ประสพความชอบธรรมแล้วไม่อนุวัตตามความชอบธรรมนั้นหนึ่ง การไม่สละความผิดด้วยการปรับปรุงตนใหม่หนึ่ง ทั้งหมดนี้เป็นความทุกข์ของฉัน” คนที่ฉลาดย่อมปรับปรุงตนเองให้สูงขึ้นอยู่เสมอ ทั้งสามารถหาสาระได้จากสิ่งที่ไม่น่ามีสาระ อย่างที่ขงจื้อกล่าวว่า “ในจำนวนคน 3 คนที่เดินมาด้วยกัน จะต้องมีคนที่สามารถเป็นครูของฉันได้ จงเลือกเอาแต่จุดที่ดีของเขาไปปฏิบัติ ส่วนจุดที่เสียก็จงละเว้น” หรือขงจื้อกล่าวไว้ว่า “จงร่อนเอาความดีออกจากสิ่งต่าง ๆ ที่ท่านได้ยิน และปฏิบัติตามความดีเหล่านั้น จงร่อนเอาความดีออกจากสิ่งต่าง ๆ ที่ท่านได้เห็นและจำความดีเอาไว้” ขงจื้อมีความเห็นว่า คนดีจะต้องช่วยกันรักษาจารีตประเพณีตลอดถึงมารยาทที่ดีงามไว้ เพราะเรื่องเหล่านี้ได้ผ่านการกลั่นกรองและทดสอบด้วยกาลเวลามาแล้ว จารีตประเพณีตลอดถึงมารยาทที่

ดีงามจะทำให้เป็นอารยชน ไม่ป่าเถื่อน และจะช่วยให้คนก้าวหน้าไปสู่ความเจริญยิ่งขึ้นต่อไป และที่สำคัญยิ่ง คนดีจะต้องมีหลักธรรมประจำใจ ยึดมั่นในคุณธรรม เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม ความกล้าหาญ ความเมตตากรุณา เป็นต้น คนดีจะต้องเทิดทูนคุณธรรมไว้อย่างชีวิต ดังที่ขงจื๊อกล่าวว่า “บัณฑิตย่อมเห็นแก่คุณธรรมยิ่งกว่าปากท้อง” หรือ “บัณฑิตผู้มีธรรม ย่อมไม่ทำลายธรรมเพราะเห็นแก่ชีวิต แต่ยอมสละชีวิตเพื่อรักษาธรรมไว้”

ขงจื๊อสนับสนุนให้คนเทิดทูนธรรมยิ่งกว่าชีวิต ข้อนี้ตรงกับโซเครตีส นักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ของกรีก และตัวโซเครตีสเอง ก็ได้ปฏิบัติเป็นตัวอย่างมาแล้ว หรือแม้แต่พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสเชิดชูคุณธรรมเช่นกัน แสดงว่าคุณธรรมมีคุณค่าเหนือสิ่งใด ๆ ขงจื๊อได้กล่าวถึงคุณธรรมที่เป็นไปเพื่อความสุข ความเจริญไว้เป็นอเนกนัย เช่น “สิ่งเหล่านี้บัณฑิตคอยต่อต้าน คือ กามตัณหาในเนื้อหนังในวัยหนุ่ม การระรานในวัยฉกรรจ์ และความละโมภในวัยชรา” “บัณฑิตย่อมคิดถึงแต่อุปนิสัยของตน ส่วนคนพาลคิดแต่ตำแหน่งของตน ฝ่ายแรกคิดหาวิธีแก้ไขความผิด แต่ฝ่ายหลังคิดถึงแต่ความโปรดปราน” “บัณฑิตแสวงหาสิ่งที่เป็นความถูกต้อง ส่วนคนพาลเสาะแสวงหาแต่ผลประโยชน์” “คุณสมบัติแก่นสาร 4 อย่างของวีรชน คือ เขาเป็นคนถ่อมตน เคารพบนอบต่อผู้ใหญ่ มีความกรุณาต่อคนทั่วไป และเป็นคนยุติธรรมเสมอ”

4. ปรัชญาสังคมของขงจื๊อ

สังคมมีข้ออื่นไกล ก็คือการรวมตัวของปัจเจกชนนั่นเอง คนเรามีข้ออยู่โดดเดี่ยว จะต้องเกี่ยวข้องกับคนอื่นด้วย เมื่อมีความเกี่ยวข้องกัน สังคมก็เกิดขึ้น และเมื่อมีความเกี่ยวข้องกัน ก็จำเป็นต้องมีหลักในการปฏิบัติต่อกัน เป็นเหตุให้เกิดปรัชญาสังคมขึ้นมา ขงจื๊อได้จัดความเกี่ยวข้องหรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 5 ประเภท พร้อมทั้งหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันดังต่อไปนี้

1. ผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง โดยผู้ปกครองผู้ปกครองแสดงความนับถือให้เกียรติ ส่วนผู้อยู่ใต้ปกครองก็ต้องจงรักภักดี

2. บิดามารดากับบุตรธิดา โดยบิดามารดาให้ความเมตตากรุณา ส่วนบุตรธิดาก็มีความกตัญญูตเวที

3. สามีกับภรรยา โดยสามี มีคุณธรรม ฝ่ายภรรยาก็ต้องเชื่อฟัง

4. พี่กับน้อง โดยพี่วางตัวให้สมกับเป็นพี่ ส่วนน้องก็เคารพเชื่อฟัง

5. เพื่อนกับเพื่อน ต่างก็ต้องทำตัวให้น่าเชื่อถือและไว้วางใจกันได้

ขงจื๊อมีความเห็นว่า ความยุ่งยากที่เกิดขึ้นในสังคม ก็เพราะคนไม่ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เช่น บิดามารดาไม่เลี้ยงดูบุตรธิดาให้ดี บุตรธิดาก็ไม่มีความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดา สามีกับภรรยาต่างนอกใจกัน เป็นต้น ผลก็คือความเดือดร้อนต่าง ๆ ก็จะมากแก่สังคม ทำให้สังคมเดือดร้อน แต่ตรงกันข้าม หากทุกคนทำตามหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ปัญหาความวุ่นวายของสังคมก็จะหมดไป เพราะฉะนั้นการทำหน้าที่ของตนให้ดีจึงสำคัญ ดังที่ขงจื๊อว่า “กษัตริย์ต้องทำหน้าที่ของกษัตริย์ให้สมบูรณ์ ขุนนางต้องทำหน้าที่ขุนนางให้สมบูรณ์ บิดามารดาทำหน้าที่บิดามารดาให้สมบูรณ์ บุตรธิดาก็ทำหน้าที่บุตรธิดาให้สมบูรณ์”

การที่แต่ละคนจะทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ได้ ก็เพราะมีใจตั้งอยู่บนคุณธรรมพื้นฐาน คือ เอาใจเขา มาใส่ใจเรา เรา รักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด คนอื่นก็ฉันนั้น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา ภาษาจีนเรียกว่า “ชู่” อย่างเช่น ครั้งหนึ่งจื๋อกงถามขงจื๊อว่า “จะมีคำสักรักคำไหนที่จะนำมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต”

ปรัชญาสังคมของขงจื๊อ ก็ทำนองเดียวกับคำสอนในพุทธศาสนาที่เรียกว่า คิหิปฏิบัติ ตอนที่ว่าด้วยทศ 6 ได้แก่ ทิศตะวันออก คือ บิดามารดา ทิศใต้ คือ ครู-อาจารย์ ทิศตะวันตก บุตร ภรรยา ทิศเหนือ มิตรสหาย ทิศเบื้องบน นักบวช และทิศเบื้องต่ำ ข้าทาส บริวาร หรือผู้น้อย ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ ย่อมจะมีความ เกี่ยวข้องกันในฐานะใด ในฐานะหนึ่ง หรือหลายฐานะ ใครอยู่ในฐานะไหนก็ต้องทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ อย่างเช่น

บิดา มารดา มีหน้าที่ต้องทำต่อบุตรธิดา คือ

1. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
2. ให้ตั้งอยู่ในความดี
3. ให้การศึกษาศิลปวิทยา
4. หาคุ้มครองที่สมควรให้
5. มอบมรดกให้เมื่อถึงเวลา

ส่วนบุตรธิดา ก็ต้องทำหน้าที่ของตนต่อบิดามารดา คือ

1. เลี้ยงดูท่านตอบ
2. ช่วยทำกิจธุระของท่าน
3. ดำรงวงศ์ตระกูลของท่าน
4. ประพฤติตัวให้สมควรรับมรดก
5. เมื่อบิดามารดาสิ้นชีพไปแล้วก็หมั่นทำบุญอุทิศไปให้ท่าน เหล่านี้เป็นต้น

5. ปรัชญาการเมืองของขงจื๊อ

สังคมทั้งหลายเมื่อมารวมกัน ก็เป็นเหตุให้เกิดรัฐขึ้นมา เมื่อมีรัฐหรือประเทศก็ต้องมีผู้ปกครองหรือ รัฐบาล คอยปกครองดูแลสังคมให้เป็นไปอย่างปกติสุขและเจริญก้าวหน้าต่อไป แต่ก็ความจริงว่า ยังมี ผู้ปกครองหรือรัฐบาลที่ไม่ดีอยู่มาก ใช้วิธีการขี่ทารุณประชาชน ทำให้ประชาชนต้องเดือดร้อนมาก อย่างเช่น คราวหนึ่งขงจื๊อพาคณะเดินทางไปรัฐฉี ขณะที่ผ่านป่าใหญ่ใกล้เชิงเขาไท่ซาน ก็ได้ยินเสียงร้องไห้สะอึกสะอื้น ของหญิงคนหนึ่ง ขงจื๊อจึงพูดขึ้นว่า “เสียงร้องไห้ ฟังโหยหวนโศกเศร้ายิ่งนัก หญิงผู้นั้นคงจะมีทุกข์หนักเป็นแน่ แท้” จึงใช้ให้จื่อกั๋งไปถาม หญิงคนนั้นได้ตอบจื่อกั๋งว่า “น้ำชายของฉันทันถูกเสือกัดตายไม่นานนี้ ต่อมาสามีของ ฉันทันก็ถูกเสือกัดตาย ครั้นมาบัดนี้ลูกชายของฉันทันต้องมาตายเพราะถูกเสือกัดอีก”

จื่อกั๋ง “ก็ทำไมไม่ย้ายบ้านหนีไปเล่า” หญิงคนนั้นตอบว่า “ก็ที่นี่ไม่มีรัฐบาลที่กตัญญูต่อประชาชน” จื่อกั๋ง จึงนำความมาบอกขงจื๊อ ขงจื๊อฟังด้วยความสนใจ ได้กล่าวขึ้นว่า “ศิษย์ทั้งหลาย จงจำไว้เถิด อันรัฐบาลที่กตัญญู ทารุณนั้น มันร้ายยิ่งกว่าเสือเสียอีก”

ขงจื๊อได้รับความกระทบกระเทือนใจมากจากเรื่องที่ฟังมา จึงคิดหาทางที่จะให้มีนักปกครองหรือรัฐบาลที่ดีให้จงได้ จึงเป็นสาเหตุให้เกิดปรัชญาหรือปรัชญาการเมืองขึ้นมา โดยส่วนตัว ขงจื๊อนิยมชมชอบรัฐศาสตร์จารีต นิติธรรมนิยมโบราณ สมัยพระเจ้าเจี๋ยว พระเจ้าซุ่น พระเจ้าอู่ และราชวงศ์โจว โดยเฉพาะก็โจงกง รัฐบุรุษเชื้อสายราชวงศ์โจวเป็นบุคคลแบบอย่างในอุดมคติของขงจื๊อ ขงจื๊อจึงพยายามบำเพ็ญตนให้เหมือนโจงกง ทั้งเทิดทูลพระเกียรติคุณของกษัตริย์ดังกล่าวมานั้น ขงจื๊อได้เสนอปรัชญาการเมืองขึ้นมา มีเป้าหมายเพื่อนำสันติสุขและความเจริญมาให้ประชาชนเป็นที่ตั้ง เหตุที่สำคัญที่จะบันดาลให้บรรลุถึงผลดังกล่าวได้ก็อยู่ที่ตัวผู้นำ หากได้ผู้นำเป็นคนดีมีความรู้ก็สามารถทำให้สัมฤทธิ์ผลได้ เพราะฉะนั้นขงจื๊อจึงให้ความสำคัญในการพัฒนาผู้นำเป็นการใหญ่ แต่อย่างไรจึงจะสามารถสร้างผู้นำที่ดีให้เกิดมีขึ้น

ขงจื๊อเชื่อว่า การที่จะสร้างให้เป็นคนดี ประการแรกจะต้องให้การศึกษาอบรมเสียก่อน วิชาที่ขงจื๊อสอนมีหลายวิชา หรือที่เรียกว่าศาสตร์ทั้ง 6 ซึ่งก็มีประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา นิติธรรมนิยม กวีนิพนธ์ ดนตรี เพราะนิติธรรมนิยมประเพณีตลอดถึงมารยาททางสังคมเป็นแนวทางให้คนดำเนินไปสู่ความเป็นอารยชนเป็นคนเมือง มีไฉนป่า ส่วนวิชากวีนิพนธ์ก็เพื่อให้ใจเห็นความงามและเป็นระเบียบ ทำให้เกิดแรงบันดาลใจนำไปสู่การคิดคำนึงถึงความทรงจำเก่า ๆ ทั้งเป็นการเสริมสร้างการสมาคมและเป็นการระบายความไม่สมหวังของคนได้ด้วย ส่วนวิชาดนตรีก็เพื่อให้ซาบซึ้งถึงความไพเราะ ความกลมกลืนกัน ดนตรีมีเพียงแต่ทำให้ความรู้สึกนึกคิดให้กลมกลืนกันเท่านั้น แต่ย่นำความสับสนวุ่นวายของสังคมไปสู่ความเป็นระเบียบเรียบร้อยอีกด้วย วิชาทั้ง 3 นี้ เป็นไปเพื่อกล่อมเกล้าใจคนให้อ่อนโยนละมุนละไม เหมาะที่จะปลูกให้มีคุณธรรมต่อไป ขงจื๊อได้กล่าวว่า “อุปนิสัยของคนอาจปลูกฝังขึ้นได้ด้วยกวีนิพนธ์เสริมสร้างให้มั่นคงด้วยจารีตประเพณี และทำให้สมบูรณ์ได้ด้วยดนตรี”

ความเป็นไปของขงจื๊อหลายอย่างคล้ายกับโซเครตีส อย่างเช่น ขงจื๊อและโซเครตีสชอบเสาะแสวงหาความรู้อย่างไม่หยุดหย่อน ทั้งพยายามสั่งสอนอบรมคนอย่างไม่เบื่อหน่าย โซเครตีสกล่าวว่า “ข้าพเจ้ารู้อย่างเดียวว่าข้าพเจ้าไม่รู้” ("I know that I know nothing" หรือ "I know one thing: that I know nothing") ส่วนขงจื๊อก็กล่าวว่า “ลักษณะผู้รู้คือผู้รู้ตัวว่ารู้อะไรบ้างและไม่รู้อะไรบ้าง” ดังที่ขงจื๊อกล่าวว่า เมื่อข้าพเจ้าสอนอะไร หากท่านรู้ก็บอกว่ารู้ เมื่อไม่รู้ก็บอกว่าไม่รู้ นั่นแหละคือความรู้ ข้อนี้ก็ตรงกับคำสอนในศาสนาคริสต์ที่พระเยซูสอนไม่ให้สวดสาบาน แต่ให้พูดตามความจริง ถ้าใช้ก็ว่าใช่ ถ้าไม่ก็ว่าไม่พูดเท่านั้นพอแล้ว คำพูดที่เกินกว่านี้ย่อมมาจากความชั่ว โซเครตีสเที่ยวสั่งสอนอบรมคนให้เป็นฉลาดและเป็นคนดี ดังที่เขากล่าวว่า “ข้าพเจ้าจะอยู่ในกรุงเอเธนส์ตามเทวบัญชา จะคอยชักนำชาวเอเธนส์ให้ทำความดีตลอดเวลา จะอยู่กับท่านไม่จากไป จดตัวไรไม่พรางไปจากม้า... ข้าพเจ้าทำตัวเหมือนบิดาหรือพี่ชายใหญ่ คอยให้อาวาทเพื่อดำเนินชีวิตไปในทางที่ชอบ พยายามให้แต่ละคนเลิกคิดถึงเรื่องว่าคนมีอะไร แต่ให้คิดเสียใหม่ว่าตนคืออะไร ให้ศึกษาทางที่จะเป็นคนฉลาดและเป็นคนดี...” ส่วนขงจื๊อก็เที่ยวสั่งสอนอบรมคนให้เป็นคนฉลาดและคนดีเช่นกัน และการใช้ดนตรีและกวีนิพนธ์มาเป็นหลักสูตรในการศึกษาของขงจื๊อ ก็เหมือนกับวิธีการของเพลโต ศิษย์เอกของโซเครตีส เพลโตถือว่าดนตรีและกวีนิพนธ์มีอำนาจช่วยกล่อมเกล้าจิตใจให้อ่อนโยนควรที่จะรับคุณธรรมต่อไป ดนตรีทำให้วิญญาณได้ส่วน ทำนองเดียวกับกายบริหารทำให้ร่างกายได้สัดส่วนฉนั้น ขงจื๊อก็เช่นกัน ถือว่ากวีนิพนธ์และดนตรีเป็นเครื่องมือในการกล่อมเกล้าอารมณ์ให้สงบประณีตได้อย่างดี

ขงจื๊อเป็นคนรักดนตรีอย่างยิ่ง จนได้รับเกียรติว่าเป็นปรมาจารย์แห่งดนตรี เมื่อเขาเดินทางไปอาศัยที่รัฐฉี ขงจื๊อได้ศึกษาดนตรีของนครฉี จนลืมนรสอาหารถึง 3 เดือน ดังที่ขงจื๊อกล่าวว่า “ข้าพเจ้าไม่เคยสดับเสียงดนตรีที่ไพเราะเสนาะโสตอย่างนี้เลย” ตลอดชีวิตของท่านได้อาศัยกวีนิพนธ์และดนตรีเป็นเพื่อนคู่ทุกข์คู่ยากก็ว่าได้ ขงจื๊อได้วิจารณ์ดนตรีสมัยพระเจ้าซุ่นว่า ทั้งไพเราะทั้งดีงาม ทั้งนี้ก็เพราะมีเนื้อและทำนองนุ่มนวลสงบเย็น ผิดกับดนตรีสมัยพระเจ้าโจวอู่อ่อง ซึ่งก็ไพเราะ แต่ขาดความดีงาม เพราะเนื้อและทำนองรวดเร็ว รุนแรงแบบรบพุ่งปราบปราม วิชาดนตรีและกวีนิพนธ์จึงเป็นหลักสูตรสำคัญยิ่งที่นักศึกษาทุกคนจะต้องเรียนในมหาวิทยาลัยขงจื๊อ

การศึกษาวิชาการต่าง ๆ ผู้ศึกษาจะต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ไม่ใช่ศึกษาว่าตาม ๆ กันโดยไม่คิดนึกตรึกตรองให้เห็นอย่างถ่องแท้ ถ้าศึกษาแบบนี้ก็ไม่มีประโยชน์ ในทำนองเดียวกัน การคิดเอาเองโดยไม่เรียนก็ไม่ดีเช่นกัน ดังที่ขงจื๊อกล่าวว่า “การศึกษาโดยปราศจากความคิดก็ไร้ประโยชน์ ทำนองเดียวกันความคิดที่ปราศจากการศึกษาก็เป็นอันตราย”

ขงจื๊อให้ความสำคัญต่อการศึกษามาก คนที่ได้รับการศึกษาแล้วไม่ได้รับประโยชน์นั้นไม่มี เพราะฉะนั้นทุกคนควรศึกษาเล่าเรียนไม่ว่าจะอยู่ในวัยไหน แต่ปฐมวัยจะเหมาะสมกว่า ดังมีเรื่องเล่าว่า ครั้งหนึ่งขงจื๊อถูกถามว่า “การศึกษาดีสำหรับคนทุกคนหรือไม่” ก็ได้รับคำตอบว่า “คนที่ศึกษาได้ 3 ปี แล้วไม่ได้รับประโยชน์อะไรเลยจากการศึกษานั้นหายากเหลือเกิน” ขงจื๊อถูกถามอีกว่า “การศึกษาดีทุกเวลาทุกวัยหรือไม่” ก็ได้รับคำตอบว่า “การศึกษาดีทุกเวลาและทุกวัย แต่ถ้าได้รับการศึกษาเมื่อยังหนุ่มย่อมดีกว่า”

ขงจื๊อมีความเชื่อว่า ทุกคนมีธรรมาศัยคล้ายกันโดยธรรมชาติคืออยากเป็นคนดี ไม่อยากเป็นคนชั่ว แต่ที่ต้องถลำตัวเป็นคนชั่วก็เพราะ 2 สาเหตุ คือ 1. ไม่ได้รับการศึกษาอบรม จึงทำให้ไม่รู้ว่าจะอะไรดีอะไรชั่ว 2. ความจำเป็นบังคับ เช่น ความอดอยากยากจน หากรัฐสามารถแก้เหตุทั้ง 2 อย่างนี้ได้ก็จะมีคนชั่วอีกต่อไป ขงจื๊อได้พิสูจน์ถึงทฤษฎีนี้แล้ว ได้ผลสมความมุ่งหมาย เรื่องมีอยู่ว่า สมัยที่ขงจื๊อกำลังมีชีวิตรุ่งโรจน์ในทางการเมืองในแคว้นหลู่ โดยเป็นรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม ขงจื๊อได้ใช้อำนาจหน้าที่ออกกระเปียบแก้ไขนักโทษล้นคุกดังต่อไปนี้ ประการแรก ขงจื๊อได้ทำการศึกษาประวัตินักโทษแต่ละคนตลอดถึงครอบครัวของเขา ประการถัดมา ขงจื๊อได้เชิญนักกฎหมายและผู้พิพากษามาพบ ขงจื๊อได้กล่าวแก่นักกฎหมายและผู้พิพากษาว่า ตนได้ศึกษาประวัตินักโทษแต่ละคนแล้ว พบว่านักโทษเกือบทั้งหมดเป็นคนเขลา เพราะไม่ได้รับการศึกษาอบรม และเป็นคนยากจนหรือเป็นลูกของคนเขลาและยากจน คนรวยมักจะได้รับการศึกษา จึงมีความสามารถที่จะประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิตได้ เมื่อคนรวยทำอาชญากรรมก็อาจหลบเลี่ยงโทษทัณฑ์ โดยให้สินบนแก่ผู้พิพากษา เพราะฉะนั้นงานที่จะต้องทำรีบด่วนก็คือ ขจัดความโง่เขลาโดยให้การศึกษา และขจัดความยากจนโดยช่วยให้เขามีความสามารถประกอบอาชีพที่ซื่อสัตย์สุจริต

นักกฎหมายและผู้พิพากษากล่าวว่า “เราจะเริ่มต้นที่ไหนดี” ขงจื๊อตอบว่า “เริ่มที่ตัวเรา พวกท่านเป็นนักกฎหมายและผู้พิพากษา ก็ขออย่าพลิกกลับความยุติธรรม มีการตัดสินสำหรับคนจนอย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่งสำหรับคนรวย กฎข้อแรกของพวกท่าน ก็คืออย่าทำอะไรแก่ผู้อื่นอย่างที่ท่านก็ไม่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นทำกับท่าน”

ผลการทดลองตามทฤษฎีของขงจื้อ ปรากฏว่า ต่อมาอีก 2 ปี เรือนจำในแคว้นหลู่ว่างเปล่า ไม่มีนักโทษอยู่เลย

ความเชื่อของขงจื้อที่ว่าทุกคนไม่อยากเป็นคนชั่ว ก็ตรงกับความเชื่อของโซเครตีส กล่าวคือ โซเครตีสเชื่อว่า ทุกคนอยากเป็นคนดีด้วยกันทั้งนั้น แต่ที่หันไปทำความชั่วก็เพราะไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นความดี อะไรเป็นความชั่ว หากรู้ว่าอะไรเป็นความชั่วแล้ว ก็จะไม่มีการหันไปทำความชั่วอย่างแน่นอน เพราะการทำความชั่วทั้ง ๆ ที่รู้นั้นไม่ใช่ธรรมชาติของมนุษย์ หรือหากถูกบังคับให้เลือกทำความชั่ว 2 อย่าง ก็จะไม่มีการเลือกทำความชั่วชนิดที่หนักกว่าเลย

ขงจื้อเชื่อว่า หากได้ผู้นำที่ดีเด่นทั้งความรู้และคุณธรรมมาปกครองประเทศแล้วไซ้ร้ ก็จะบันดาลความผาสุกและเจริญรุ่งเรืองให้เกิดขึ้นแก่พลเมืองได้เป็นแน่แท้ ขงจื้อให้ความสำคัญต่อผู้นำประเทศชาติมาก เป็นกับตันที่จะพาประชาชนไปถึงจุดหมายปลายทาง คือ ความสุข ความเจริญรุ่งเรือง เพราะความรู้ความสามารถและคุณธรรมที่สูงส่งของผู้นำบันดาลให้เกิด ทั้งความดีของผู้นำก็ช่วยดึงดูดจิตใจของพลเมืองให้เอาแบบอย่างด้วย ขงจื้อได้วางหลักสูตรสำหรับผู้ปกครองไว้ 9 ประการ คือ

1. การอบรมตนให้มีคุณธรรม
2. การยกย่องผู้มีความรู้ความสามารถ
3. การปฏิบัติหน้าที่อย่างดีที่สุด ตามความสามารถเหมาะสมกับฐานะบุคคลในสังคม
4. การยกย่องขุนนางผู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจในแผ่นดิน
5. การแผ่พระคุณไปในหมู่ขุนนางผู้น้อง
6. การแผ่ความรักไปในหมู่ราษฎร ดุจบุตรธิดาในอุทร
7. การสนับสนุนส่งเสริมศิลปวิทยาและอาชีพต่าง ๆ ให้เจริญ
8. การต้อนรับชาวต่างชาติที่เข้ามาค้าขายหรือสวามิภักดิ์
9. การผูกมัดน้ำใจเจ้าครองนครทั้งหลายด้วยไมตรี

สูตรทั้ง 9 ข้อนี้ มีทั้งนโยบายปกครองตน ปกครองประชาชน ปกครองราชการ นโยบายการศึกษา เศรษฐกิจ ตลอดจนนโยบายต่างประเทศ และสูตรทั้ง 9 ข้อนี้ สามารถย่อลงในคำพูด 2 คำ คือ เจิ้งหมิง ซึ่งแปลว่า การปฏิบัติงานให้ถูกต้องกับฐานะและชื่อเสียงของตน

ขงจื้อมีความเห็นว่า ในการปกครองประเทศ ผู้ปกครองอย่าใช้พระเดชหน้า เพราะการใช้พระเดชอาจทำให้ราษฎรเกรงกลัวได้ก็จริง แต่รัฐก็ได้รับความเกลียดชังจากราษฎรเช่นกัน เพราะกลัวกับการเกลียดนั้นอยู่ใกล้กัน การใช้กำลังถึงจะเอาชนะได้ก็เพียงชนะภายนอก ไม่สามารถเอาชนะจิตใจราษฎรได้ เมื่อราษฎรไม่พอใจมากก็จะคิดต่อต้าน หรืออย่างน้อยก็ไม่ให้ความร่วมมือ แต่ตรงกันข้ามหากรัฐบาลใช้พระคุณนำหน้าพลเมืองก็จะนิยมชมชอบและให้การสนับสนุน ดังที่ ขงจื้อกล่าวไว้ว่า “ในการปกครอง หากใช้แต่กฎหมายอย่างเดียวปกครองประชาชน สร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยด้วยอาชญาแล้วไซ้ร้ ประชาชนไม่เพียงจักหลบเลี่ยงละเมิดกฎหมายเท่านั้น ยังจะไม่มี ความละอายต่อความชั่วด้วยความรู้สึกผิดชอบของตน แต่ตรงกันข้ามหากปกครองโดยใช้คุณธรรมนำประชาชน สร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยด้วยนิติธรรมนิยม จารีตประเพณี

ประชาชนก็จักมีความละเอียดต่อความชั่วด้วยความรู้สึกผิดชอบของตนเอง ทั้งยังจะก้าวหน้าไปสู่ความดีเบื้องสูงอีกด้วย”

ผู้ปกครองหรือรัฐที่ฉลาด จะต้องตระหนักอยู่เสมอว่า ตนตกเป็นเป้าสายตาของประชาชน หากทำดีให้ประชาชนเห็น ประชาชนก็จะยกย่อง แต่ถ้าทำไม่ดีให้ประชาชนเห็น ประชาชนก็จะเหยียดหยาม เพราะฉะนั้นผู้นำหรือรัฐบาลที่ดีที่ฉลาดจะต้องทำตัวเป็นตัวอย่างในทางดีเพื่อให้ประชาชนเห็น ดังที่จ้อลู่กับขงจื้อสนทนากันดังต่อไปนี้

จ้อลู่ “นักปกครองที่ดีนั้นเป็นอย่างไร” ขงจื้อ “นักปกครองที่ดี ย่อมทำตนให้เป็นตัวอย่างของประชาชน ในงานที่ต้องเกณฑ์ประชาชนทำอย่างเหน็ดเหนื่อย ก็จะเป็นผู้เนื่องเสียก่อนเขาเหล่านั้น”

ขงจื้อกล่าวถึงวิธีสัมฤทธิ์ผลของการปกครองไว้ 5 ประการคือ

1. มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อประชาชน ประชาชนก็จะให้เกียรติเขา
2. มีความโอบอ้อมอารีต่อประชาชน ประชาชนก็ย่อมจะรักดีต่อเขา
3. มีความซื่อสัตย์ต่อประชาชน ประชาชนก็จะเกิดความมั่นใจในผู้นำนั้น
4. ทำงานอย่างเข้มแข็งจริงจัง ก็ย่อมมีผลงานปรากฏอยู่เสมอ
5. สร้างพระคุณให้ประชาชน ประชาชนก็พร้อมที่จะสนับสนุน

เมื่อผู้นำหรือรัฐบาลดี เป็นที่พอใจของประชาชนแล้ว ประชาชนก็จะรักเทิดทูนผู้นำหรือรัฐบาลนั้น ทั้งจะถือผู้นำหรือรัฐบาลคนนั้นเป็นแบบอย่าง เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้นำหรือรัฐบาลก็ไม่จำเป็นต้องใช้พระเดชปกครองบ้านเมือง ความดีของผู้นำหรือรัฐบาลจะเป็นหลักประกัน เกิดเป็นแรงดึงดูดให้ประชาชนทำตาม ดุจฝูงโคก็ย่อมไปตามจ่าฝูง ฉะนั้น ดังที่หลี่คังจ้อถามขงจื้อว่า “จะฆ่าพวกทุจริตให้หมด เพื่อรักษาคนสุจริตให้อยู่อย่างปกติสุขจะดีหรือไม่”

ขงจื้อ “ถ้าท่านเป็นผู้ปกครองที่ดี ทำไมจะต้องใช้วิธีฆ่าฟันกันด้วยเล่า ถ้าท่านทำตัวให้ดี ประชาชนก็จะถือเอาเป็นแบบอย่างเอง ผู้ปกครองเหมือนลม ประชาชนดุจหญ้า ธรรมดาหญ้าย่อมลู่ไปตามลม” ขงจื้อมีความเห็นว่า ผู้ปกครองที่ดีจะต้องฟังเสียงประชาชนถือเสียงประชาชนเป็นเสียงสวรรค์ ประชาชนต้องการอะไรก็ต้องตอบสนองอย่างนั้น เป็นฝ่ายประชาชนตลอดเวลา ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า “สิ่งใดที่ประชาชนพอใจ เราจึงพอใจ สิ่งใดที่ประชาชนเกลียดชัง เราก็จึงเกลียดชัง ผู้ใดทำอย่างนี้ ผู้นั้นเชื่อว่าเป็นบิดามารดาของประชาชน” ถ้าใครทำได้ดังกล่าว ก็จะสามารถอยู่ในตำแหน่งได้นาน เพราะไม่ถูกเล่นงานจากประชาชน แต่ถ้าทำตรงกันข้ามก็จะหลุดจากตำแหน่งในเร็ววัน ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า “ผู้ที่ได้ประชาชนไว้มากก็เท่ากับได้รัฐไว้ ส่วนผู้ที่ละทิ้งประชาชนก็เท่ากับเสียรัฐไปด้วย” ข้อนี้แสดงว่า เสียงประชาชนมีความสำคัญกว่าสิ่งใดหมด ผู้นำหรือรัฐบาลก็ต้องฟังเสียงประชาชน ใช้เสียงประชาชนเป็นปรอทวัดอุณหภูมิของการปกครอง ตัดอย่างอื่นพอดัดได้ แต่จะตัดเสียงประชาชนนั้นไม่ได้ ดังที่จ้อกัถามขงจื้อ ดังต่อไปนี้

จ้อกั “จะปกครองรัฐอย่างไรจึงจะดี”

ขงจื้อ “จงปกครองให้ประชาชนมีอาหารกินสมบูรณ์ มีกองทัพเข้มแข็ง และให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในรัฐบาล

จ้อกั “หากจำเป็นต้องตัดออกสัก 1 ข้อ จะตัดข้อไหนก่อน”

ขงจื้อ “ตัดกองทัพออก”

จื๊อกัง “หากจำต้องตัดอีก 1 ใน 2 ข้อ จะตัดข้อไหน”

ขงจื้อ “ตัดอาหารออก เพราะมนุษย์มีความตายเป็นธรรมดา ต้องตายทุกคน แม้จะต้องอดอาหารตาย ก็ยังดีกว่ารัฐบาลที่ประชาชนเขาไม่นิยมนับถือ ประเทศที่มีรัฐบาลอย่างนี้จักตั้งมั่นได้อย่างไร”

6. ปรัชญาจริยธรรมของขงจื้อ

ขงจื้อมองสังคมของมนุษย์ในแง่ของความสัมพันธ์ตามทฤษฎีแบบ Organism คือสังคมประกอบขึ้นจากหน่วยย่อย คือ ปัจเจกชนแต่ละคน ถ้าแต่ละคนเป็นคนดี สังคมก็จะดีด้วย การกระทำของแต่ละคนย่อมกระทบกระเทือนต่อสังคมเหมือนร่างกายเราประกอบขึ้นด้วยอวัยวะ (Organs) ต่าง ๆ ถ้าอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งได้รับอันตรายย่อมกระทบต่ออวัยวะส่วนรวม (Organism)

อนึ่ง ขงจื้อมีความเห็นว่า บุคคลแต่ละคนย่อมจะมีความสัมพันธ์ต่อกันไม่โดยฐานใดก็ฐานะหนึ่ง และความสัมพันธ์ขั้นมูลฐานในสังคมที่ควรจะได้รับ การปรับปรุง พัฒนา มีอยู่หลายประการ คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง
2. ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา
3. ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา
4. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้น้อยกับผู้ใหญ่
5. ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนต่อเพื่อน

ในความสัมพันธ์ 5 ประการนี้ ขงจื้อได้วางหลักจริยธรรมสำหรับปฏิบัติ ในฐานะนั้น ๆ ไว้ดังนี้

ความสัมพันธ์ประเภทที่หนึ่ง เมตตา, สุจริต จงรักภักดี

ความสัมพันธ์ประเภทที่สอง เมตตา, กตัญญูกตเวที

ความสัมพันธ์ประเภทที่สาม รัก, ซื่อสัตย์, รับผิดชอบในหน้าที่แห่งตน

ความสัมพันธ์ประเภทที่สี่ คารวธรรม

ความสัมพันธ์ประเภทที่ห้า ความจริงใจ

ขงจื้อย้ำว่าในการอยู่ร่วมกัน จะต้องปรับปรุงความสัมพันธ์ขั้นมูลฐานนี้ให้ดีเสียก่อน สังคมส่วนใหญ่จะเป็นอยู่เป็นสุข (Ordered Society) และนอกเหนือไปจากนี้ ปัจเจกชนแต่ละคนต้องปฏิบัติตามหลักจริยธรรมดังต่อไปนี้

1. จริยธรรมทางกาย (Morality in Action)

จริยธรรมที่ควรปฏิบัติเพื่อประโยชน์ต่อตัวเองและสังคม จริยธรรมนี้มีชื่อว่า เจิ้งหมิง คือการปฏิบัติให้สมกับที่ตัวเป็น (Rectification of the name) หมายความว่าแต่ละคนย่อมจะมีความเป็น เช่น เป็นตำรวจ เป็นครู เป็นนายกรัฐมนตรี ฯลฯ ความเป็นอย่าง (ชื่อ) ย่อมบ่งบอกถึงหน้าที่และความรับผิดชอบ ฉะนั้นเมื่อเราเป็นอะไร ต้องทำหน้าที่และมีความรับผิดชอบนั้น ๆ อย่างสมบูรณ์ ขงจื้อกล่าวว่า “ความยุ่งยากในสังคมเกิดขึ้น เพราะคนไม่ทำหน้าที่ของตัวเองให้สมบูรณ์ ส่วนมากเป็นแต่เพียงในนาม”

2. จริยธรรมทางใจ (Morality in Cultivation)

หลักปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจของตนเอง ได้แก่

2.1 ความรักใคร่เมตตา (Human Heartedness) หรือเหริน หมายถึงความรักโดยไม่จำกัดขอบเขต ไม่มีการแบ่งแยก เช่นเดียวกับหลักเมตตาในพระพุทธศาสนา และหลักความรักแห่งพระเจ้า (Divine Love) ในศาสนาคริสต์

2.2 สัมมาปฏิบัติ (Rightousness) หรืออี ได้แก่การกระทำในสิ่งที่เห็นว่าถูกหรือควร โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน หรือโดยแรงบังคับภายนอกที่กดดันสั้น ๆ ว่า ทำความดีเพื่อความดี (Do good for the good's sake) ขงจื๊อย้ำว่าในการกระทำของเราแม้จะกระทำในสิ่งที่ดี แต่ถ้าทำเพราะหวังสิ่งตอบแทนอย่างอื่น เช่น ชื่อเสียง เงินทอง จะจัดว่าเป็นสัมมาปฏิบัติ (Rightous Action) ไม่ได้ เราจะต้องทำความดีนั้นเพื่อความดี เพราะความดีมีค่าในตัวมันเองอยู่แล้ว ความดีมีได้อยู่ที่ผลที่ได้รับ (The Value of doing what we ought to do lies in doing itself and not in the external result)

การปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวอาจจะเป็นการยาก ขงจื๊อจึงวางหลักปฏิบัติสั้น ๆ เพื่อการก้าวหน้าไปสู่จริยธรรมดังกล่าวข้างต้นไว้ หลักปฏิบัตินี้คือ

1. ปฏิบัติต่อผู้อื่นเหมือนที่ท่านปรารถนาจะให้คนอื่นปฏิบัติต่อท่าน
2. จงอย่าปฏิบัติต่อผู้อื่นในสิ่งที่ท่านไม่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อท่าน

อนึ่ง ขงจื๊อกล่าวว่า ผู้ที่จะปฏิบัติตามหลักจริยธรรมต่าง ๆ ได้อย่างไม่ทอดย จะต้องเป็นผู้ที่รู้จักมึง คำว่า มึง มีความหมายว่า “โชคชะตา” หรือโอกาสสวรรค์ ขงจื๊อให้ความหมายว่าการดำเนินชีวิตนั้น มีบางสิ่งบางอย่างที่พ้นวิสัยที่เราจะควบคุมหรือลิขิต มันเป็นอย่างที่มันจะเป็นเช่นเดียวกับที่ชาวพุทธพูดกันว่า “มันเป็นกรรม” ฉะนั้นในการครองชีวิตเราจะต้องเข้าใจในสิ่งนี้ เพื่อมิให้เกิดความท้อแท้ในการประกอบความดี

7. ปรัชญาการศึกษาของขงจื๊อ

อุดมคติความเป็นครู

โดยปฏิบัติของขงจื๊อเราสามารถที่จะมองเห็นอุดมคติในความเป็นครูอยู่หลายประการ ซึ่งอาจจะแยกแยะให้เห็นได้ดังนี้

1. การไม่หวังวิชา ความยิ่งใหญ่ของขงจื๊อประการหนึ่งนั้น เห็นได้จากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์คือนับตั้งแต่สมัยขงจื๊อเป็นต้นมา การศึกษาได้กลายเป็นสิ่งสำคัญสำหรับคนหนุ่มผู้มีสติปัญญาทั้งหลาย เพราะโดยการศึกษาแล้วพวกเขาสามารถที่จะยกฐานะของตนเองจากกำเนิดอันต่ำต้อยไปสู่ความเป็นผู้มีศักดิ์สูงได้ แสดงให้เห็นว่าขงจื๊อไม่หวังความเป็นเลิศทางวิชาการไว้เพื่อศักดิ์ศรีและความยิ่งใหญ่ของตัวเองแต่ผู้เดียว ขงจื๊อเองกล่าวว่า “ข้าพเจ้าไม่เคยปฏิเสธที่จะอบรมสั่งสอนวิชาความรู้ให้แก่ใคร ๆ ผู้ที่มีความกระหายอยากจะเรียนรู้อยู่แล้ว แม้ว่าเขาจะยากจนซึ่งอาจจะหาได้เพียงเนื้อแห้งมัดเดียว เพื่อที่จะนำมาเป็นเครื่องตอบแทนน้ำใจ”

2. ไม่หลงตัวเอง เพิ่มพูนความรู้อยู่เสมอ ดังคำกล่าวที่ขงจื๊ออธิบายถึงขงจื๊ออธิบายลักษณะของตนเองในฐานะที่เป็นครูว่า “ไต่ตรงสิ่งทั้งหลายด้วยดวงจิตที่สงบ เพิ่มพูนความรู้ให้สูงขึ้น แม้จะศึกษารู้มาแล้วมากมาย....”

3. มีฉันทะหรือความเต็มใจในการสอน ข้อความวรรคท้ายของคำกว้างที่ขงจื้ออธิบายลักษณะของตนเองในฐานะที่เป็นครุมีอยู่ว่า “ไม่เคยเบื่อหน่ายในการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ผู้อื่นเลย” ข้อความนี้แสดงให้เห็นความรักความเต็มใจในหน้าที่ ซึ่งเป็นคุณสมบัติประการหนึ่งของความเป็นครุ

4. ประพฤติแต่สิ่งที่ดีงาม ขงจื้อเป็นนักการศึกษาที่สนใจในจริยธรรมและใช้ชีวิตตามแนวจริยธรรมหรือความดีงามที่ได้เห็นแจ้งแล้วโดยมีสติปัญญา ในกรณีนี้ขงจื้อกล่าวว่า

“มีคนมากมายที่กระทำอะไรลงไป โดยไม่รู้ว่าทำไมจึงต้องทำเช่นนั้น แต่ข้าพเจ้าไม่เหมือนผู้คนเหล่านั้น ข้าพเจ้าได้ยินได้ฟังมามากเหลือสรรเอาแต่สิ่งที่ดีงามแล้วปฏิบัติตามข้าพเจ้าก็เห็นมากี่มาก ศึกษาสิ่งเหล่านั้นแล้วจดจำไว้ นี่เองทำให้ข้าพเจ้าเข้าไปใกล้กับความรู้ที่แท้จริง”

8. แนวคิดเกี่ยวกับวิชาและวัตถุประสงค์ของการสอนตามแนวทางของขงจื้อ

กล่าวอย่างรวม ๆ การศึกษาที่ขงจื้อให้กับประชาชนนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับจริยธรรมและศิลปะในด้านศิลปะนั้น จารีตประเพณี ดนตรี กวีนิพนธ์ เป็นวิชาพื้นฐาน ตามทัศนะของขงจื้อนั้น จารีตประเพณีในฐานะที่เป็น “สถาบัน” มีส่วนช่วยควบคุมจิตใจและนำความปรารถนาให้เป็นไปในแนวทางที่ถูกที่ควร ดนตรีเป็นเสมือนพลังอารยะ (A Civilizing Force) ที่ช่วยให้เกิดความรู้สึกอันดีงามและผ่อนคลายความกำหนดร้อนรน (Passions) กวีนิพนธ์เป็นพลังจริยธรรม (A Moral Force) ที่ช่วยกล่อมเกลารูปร่างจิตใจของคนและบันดาลใจให้เกิดความรู้สึกดีงามในด้านจริยธรรม ขงจื้อกล่าวว่า “อุปนิสัย (Character) ของคนเรานั้นปลูกฝังขึ้นได้โดยอาศัยกวีนิพนธ์รักษาให้มันคงสืบไปได้ด้วยจารีตประเพณีและทำให้สมบูรณ์ได้ด้วยดนตรี”

กล่าวโดยสรุปวิชาที่สอนรวมอยู่ในวรรณกรรมหรือวิทยา ๖ ประการ (The Six Classics) อันเป็นที่รวมแห่งมรดกทางวัฒนธรรมดังได้กล่าวมาแล้วในเรื่องว่าด้วยวรรณกรรมของขงจื้อวัตถุประสงค์เฉพาะ (The Specific Purpose) ของการศึกษาวิชาการทั้ง ๖ มีปรากฏอยู่ในบทนิพนธ์ขงจื้อ (Chuang Tzu) ดังนี้

กวีนิพนธ์ เพื่อสอนอุดมคติ ประวัติศาสตร์ เพื่อสอนเหตุการณ์ต่าง ๆ จารีตประเพณี เพื่อสอนจรรยา ความประพฤติ ดนตรี เพื่อสอนความสอดคล้องสัมพันธ์ ธรรมชาติวิทยา เพื่อสอนหลักพลังคู่ของสากลจักรวาล ชุนชิว เพื่อสอนหลักการอันสำคัญของเกียรตินยศและหน้าที่

วัตถุประสงค์อันสำคัญนอกเหนือจากจุดประสงค์เฉพาะวิชาดังกล่าว ขงจื้อยังถือหลักว่าการศึกษานั้นยิ่งยวดสำคัญในเรื่อง การศึกษาเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลมากกว่าการศึกษาเพื่อความรู้และประโยชน์ของความรู้แต่เพียงด้านเดียว ให้การศึกษาเพื่อบุคคลจะได้เลือกสรรเอาสิ่งที่ดีงาม การเลือกเอาแต่สิ่งที่ดีงามนั้นเป็นการปรับปรุงชีวิตของตนเองและของมนุษยชาติโดยรวม

9. วิธีการศึกษาของขงจื้อ

เกี่ยวกับวิธีการศึกษานั้นขงจื้อให้หลักสำคัญพื้นฐานไว้ ๒ ประการ คือ

1. ศึกษาโดยใช้ความคิดหรือเหตุผล นั่นคือในการศึกษาหาความรู้บุคคลจะต้องรู้จักคิดแยกแยะ มิใช่การจำแล้วทำตามและโดยนัยเดียวกันการศึกษานั้นเองจะช่วยให้บุคคลรู้จักคิด ดังคำกล่าวของขงจื้อที่ว่า “การศึกษาที่ปราศจากความคิด ไร้ประโยชน์ความคิดปราศจากการศึกษา เป็นอันตราย” (Study without

thought is in vain ; Thought without study is dangerous)

2. กล้าเผชิญกับความเป็นจริงของตัวเอง หมายความว่าผู้ศึกษาจะต้องยอมรับความเป็นจริงในแง่ที่ว่ารู้หรือไม่รู้ อาจจะกล่าวได้ว่าเข้าใจหรือไม่เข้าใจในสิ่งที่ตัวเองศึกษา อย่ามีลักษณะที่ไม่รู้แล้วสร้างทำเป็นรู้ หรือรู้แต่เพียงผิวเผินแต่ทำตัวเป็นผู้รู้เจนนับ ความนี้ปรากฏชัดในคำกล่าวของขงจื๊อว่า “ขอให้ข้าพเจ้าได้ชี้ทางแห่งความรู้แก่ท่านขอเพียงบอกว่า รู้ เมื่อท่านรู้จริง ๆ และยอมรับว่าไม่รู้ในสิ่งที่ท่านไม่รู้ นี่คือหนทางไปสู่ความรู้”

10. บทสรุป

ปรัชญาขงจื๊อ ได้มีอิทธิพลต่อชาวจีนอย่างใหญ่หลวงรอบด้าน คำสอนของขงจื๊อถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต และเป็นมาตรฐานของสังคม ความรู้สึกนึกคิดของชาวจีนจะแนบแน่นอยู่กับปรัชญาขงจื๊อ งานนิพนธ์ของขงจื๊อ ถือกันว่าเป็นวรรณกรรมชั้นสูง และเป็นหลักสูตรใช้ศึกษากันในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ อีกทั้งเป็นวิชาสำหรับสอบไล่ของทางราชการอีกด้วย ปรัชญาขงจื๊อทำให้ชาวจีนมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนหลายอย่าง เช่น

1. ชาวจีนให้ความสำคัญในเรื่องครอบครัวมาก ถือว่าครอบครัวเป็นรากฐานของสังคม จึงพยายามสร้างครอบครัวให้เป็นปึกแผ่น เป็นครอบครัวใหญ่ ประกอบด้วยคนหลายรุ่น ทั้งพ่อ แม่ ปู่ ย่า ลูก หลาน เหลน ทั้งในภาษาจีนก็เอื้ออำนวย คือมีคำบอกลำดับญาติไว้อย่างชัดเจน ว่าใครมีความสัมพันธ์กันอย่างไร มาจากสายไหน สืบสายมาจากบิดา หรือมารดา ดังคำว่าน้ำและอา ในภาษาไทยฉันนั้น รวมความแล้ว ชาวจีนให้ความสำคัญต่อญาติมาก

2. ชาวจีนให้เกียรติผู้สูงอายุ ทั้งใช้สรรพนามให้เหมาะสมกับวัย เรียกพี่ ป้า น้า อา เป็นต้น แม้ต่อคนที่ไม่ใช่ญาติ ดังเดียวกับธรรมเนียมไทย คนจีนมีลูกหลานแล้วมักจะไว้หนวดเพื่อแสดงว่าตัวแก่แล้ว

3. ชาวจีนให้ความสำคัญต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว จะต้องดูแลสถานที่ฝังศพบรรพบุรุษให้ดี ตลอดถึงคอยเซ่นไหว้อยู่เสมอ และให้ดีด้วย

4. ชาวจีนนิยมยกย่องครูบาอาจารย์ไว้สูง แต่ไม่นิยมยกย่องทหาร ชาวจีนให้ความสำคัญต่อผู้ใช้ความรู้มากกว่าผู้ใช้กำลัง ตามคำสอนของขงจื๊อ

5. ชาวจีนไม่ชอบมีเรื่องต้องขึ้นโรงขึ้นศาล แต่จะพยายามตกลงประนีประนอมกันให้ได้

เหล่านี้เป็นต้น เพราะฉะนั้น ปรัชญาขงจื๊อจึงเป็นแม่แห่งวัฒนธรรมจีนตลอดมา กว่า 2,000 ปี อนึ่ง ที่ผ่านมา ศาสนิกชนศาสนาขงจื๊อไม่กล้าแสดงตนอย่างเปิดเผย เกรงมีภัยต่อตนเอง อิทธิพลของศาสนาขงจื๊อจึงลดลงตามลำดับ แต่ถึงอย่างนั้นในส่วนลึกของหัวใจ คนส่วนใหญ่ก็ยังนับถือศาสนาขงจื๊ออยู่ อิทธิพลของศาสนาขงจื๊อถึงจะเสื่อมไปจากแผ่นดินใหญ่ แต่ยังคงมีชีวิตอยู่ในประเทศจีนคณะชาติ เพราะรัฐบาลของประเทศจีนคณะชาติบนเกาะไต้หวัน ได้ให้เกียรติยกย่องขงจื๊อ เช่น พ.ศ. 2495 รัฐบาลได้เปลี่ยนวันครุแห่งชาติ จากวันที่ 17 สิงหาคม มาใช้วันเกิดของขงจื๊อ คือวันที่ 28 กันยายน แทน และเมื่อถึงวันนี้ทางการจะหยุดงาน 1 วัน เพื่อให้เกียรติต่อศาสดาของศาสนาขงจื๊อ นอกจากนี้ยังได้ให้เงินเดือนเป็นค่าครองชีพแก่ผู้สืบสกุลขงจื๊ออีกด้วย

บรรณานุกรม

สุวรรณา สถาอานันต์. (ไม่มีปีที่พิมพ์). **กระแสดารปรัชญาจีน: ข้อโต้แย้งเรื่องธรรมชาติ อำนาจ และจารีต.**

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

น้อย พงษ์สนิท. (ไม่มีปีที่พิมพ์). **ปรัชญาจีน.** เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.

จางสื่อ, & จินซื่อ. (2534). **ระเบียบภาพ 72 ศิษย์ขงจื้อ: เรียบเรียงจาก "สื่อจี้" และ "หฺรุ้นอวี่" (ชุมนุมคติพจน์) (ศรีวารี, ผู้แปล).** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมชาติ.

กองทัพบกไทย. (2559). **ประวัติขงจื้อ.** สืบค้นเมื่อ 23 กันยายน 2563 จาก <http://www.rta.mi.th/chukiat/story/khongjue.html>.

ผู้จัดการออนไลน์. (2562). **หานักปราชญ์ซึ่งถือเป็นผู้นำทางความคิดในสมัยขงจื้อจนกว่ได้แก่ เหลาจื่อ สวินจื่อ จวงจื่อ ม่อจื่อ และขงจื่อ.** สืบค้นเมื่อ 23 กันยายน 2563 จาก <https://mgronline.com/>.